

ЛЕКЦІЯ 4. Система вищої освіти в Україні

Мета лекційного заняття: розглянути основні види закладів вищої освіти, що функціонують в Україні; засвоїти форми навчання у вищій школі; ознайомитись із рівнями, ступенями вищої освіти та вченими званнями; вивчити історію становлення й розвитку вищої школи; розглянути порівняльну характеристику системи вищої освіти України, США та Франції.

План

1. Види закладів вищої освіти в Україні.
2. Форми навчання у вищій школі.
- 3 Характеристика вищої освіти в Україні: рівні та ступені вищої освіти; вчені звання.
4. Порівняльна характеристика системи вищої освіти України, США та Франції.

Ключові терміни та поняття: акредитація, університет, академія, інститут, молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доцент, професор.

1. Види закладів вищої освіти в Україні.

Вид закладу вищої освіти (ЗВО) в Україні визначається рівнем його акредитації.

Акредитація закладу вищої освіти – це офіційне визначення його права здійснювати свою діяльність на рівні державних вимог і стандартів вищої освіти. Її метою є визначення можливостей кожного конкретного ЗВО здійснювати підготовку кадрів на відповідному рівні їх кваліфікації. Залежно від цього кожному ЗВО присвоюється рівень акредитації, відповідний статус, який досягається шляхом розвитку самоорганізації (автономії) ЗВО, ефективного використання бюджетних коштів, які виділяються на потреби вищої освіти. Акредитація ЗВО відбувається кожні 5 років.

Під час акредитації відбувається:

- тестування випускників (контрольні роботи);
- експертиза рівня вищої освіти за кожною спеціальністю ЗВО;
- тестування випускників в їх практичній діяльності за професійною діяльністю;
- експертиза курсових і кваліфікаційних робіт;
- вибіркове опитування випускників.

ЗВО України мають один із 4-х рівнів акредитації: 1-2 - технікуми, коледжі, професійно-технічні училища; 3-4 - університети, академії, інститути.

Тільки 4-й рівень акредитації дає можливість підготовки магістрів і аспірантів. В Україні діють заклади вищої освіти 3-4 рівнів таких типів:

1. *Університет* – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить

фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність.

2. *Академія, інститут* – галузевий заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність.

Університету, академії, інституту незалежно від форми власності відповідно до законодавства може бути надано статус національного.

2. Форми навчання у вищій школі.

Навчання студентів в університеті здійснюється за такими формами:

- очна (денна);
- заочна (дистанційна).

Форми навчання можуть бути поєднані.

Денна (очна) форма навчання є основною формою здобуття певного рівня вищої освіти з відривом від виробництва.

Освітній процес за денною (очною) формою навчання передбачає особистісний контакт науково-педагогічного працівника і студента, що забезпечує набуття глибоких системних знань, стійких умінь і навичок. Студенти денної форми навчання зобов'язані відвідувати всі заняття згідно з розкладом занять та своєчасно виконувати навчальні завдання згідно з робочим (індивідуальним) навчальним планом та робочими програмами навчальних дисциплін. У встановленому законодавством порядку студенти денної форми навчання мають право на гарантовані державою: стипендіальне забезпечення, поселення в гуртожиток, відстрочку від військової служби тощо.

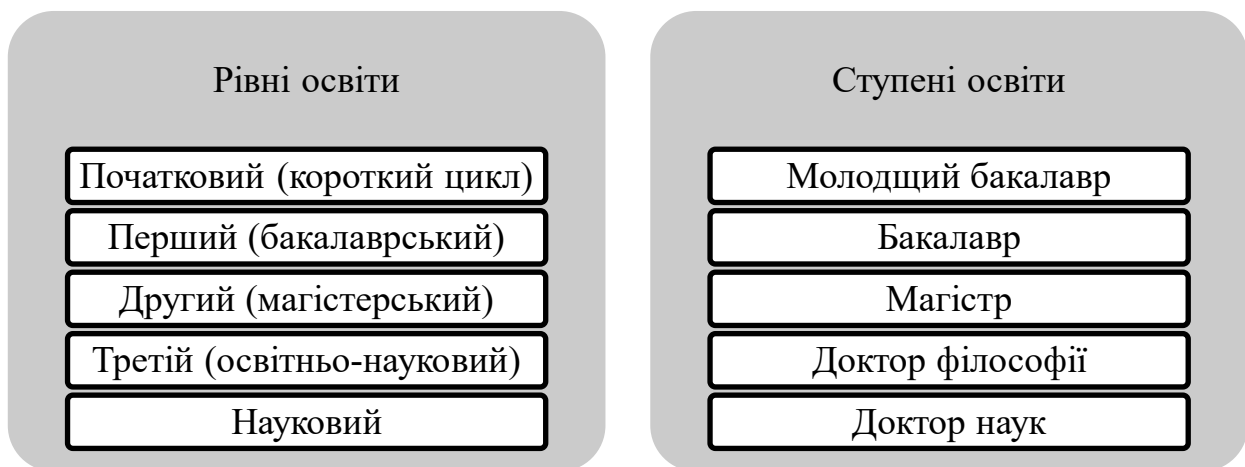
Заочна (дистанційна) форма навчання – вид навчання, в якому поєднано самонавчання та очне навчання. Характеризується етапністю. На першому етапі відбувається отримання базових знань і оволодіння методикою для самостійного засвоєння навчальної інформації та формування умінь (установча сесія); на другому етапі студент-заочник самостійно засвоює навчальний матеріал, виконує заплановані індивідуальні завдання; на третьому етапі проводиться безпосередня перевірка результатів навчання (перевірка індивідуальних завдань, захист курсових робіт, складання заліків та екзаменів, підсумкова атестація тощо). При цьому ці етапи віддалені один від одного за часом згідно з графіком освітнього процесу цієї форми навчання.

Заочне навчання є формою здобуття певного рівня вищої освіти осіб, які працюють або одночасно навчаються за іншою спеціальністю. Здобувати освіту

за заочною формою навчання мають право громадяни України незалежно від роду і характеру їх занять та віку. Студенти-заочники мають певні пільги, що гарантовані державою (додаткові оплачувані відпустки, податкову соціальну пільгу тощо).

3. Характеристика вищої освіти в Україні: рівні та ступені вищої освіти; вчені звання.

Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на рівнях вищої освіти. Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти.

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти відповідає шостому рівню [Національної рамки кваліфікацій](#) і передбачає здобуття особою загальнокультурної та професійно орієнтованої підготовки, спеціальних умінь і знань, а також певного досвіду їх практичного застосування з метою виконання типових завдань, що передбачені для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти відповідає сьомому рівню [Національної рамки кваліфікацій](#) і передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти відповідає восьмому рівню [Національної рамки кваліфікацій](#) і передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

Третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий) рівень вищої освіти

відповідає дев'ятому рівню [Національної рамки кваліфікацій](#). Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження. Освітньо-творчий рівень вищої освіти передбачає оволодіння методологією мистецької та мистецько-педагогічної діяльності, здійснення самостійного творчого мистецького проекту, здобуття практичних навичок продукування нових ідей і розв'язання теоретичних та практичних проблем у творчій мистецькій сфері.

Науковий рівень вищої освіти відповідає десятому рівню [Національної рамки кваліфікацій](#) і передбачає набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та/або прогресивних технологій, розв'язання важливої наукової або прикладної проблеми.

Молодший бакалавр – це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні вищої освіти і присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 120-150 кредитів ЄКТС. *Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.*

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня бакалавра на основі ступеня молодшого бакалавра або молодшого спеціаліста визначається закладом вищої освіти. *Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.*

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків. *Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра.*

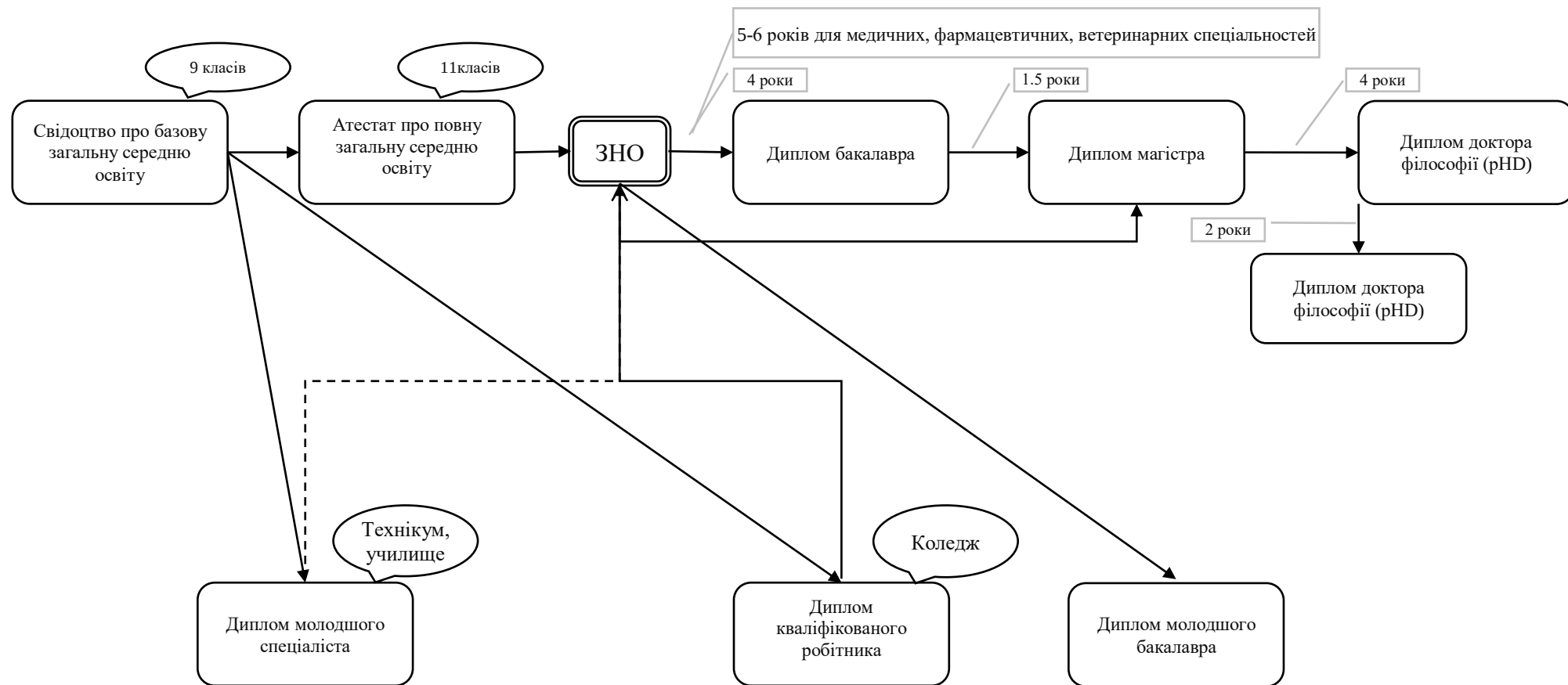

Схема 1 – Структура вищої освіти в Україні

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі або поза аспірантурою, зокрема під час перебування у творчій відпустці, за умови успішного виконання відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії та передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв’язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

Вчені звання в Україні згідно із Законом України «Про вищу освіту»: доцент, старший дослідник, професор. Присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань є державним визнанням рівня кваліфікації вченого.

4. Порівняльна характеристика системи вищої освіти України, США та Франції.

Сучасна система освіти у США та Франції вважається однією з найкращих і найпривабливіших у світі.

У США серед вищих навчальних закладів чільне місце посідають коледжі вільних мистецтв. У 1636 р. на околиці Бостона штату Массачусетс англійський пуританський священник-емігрант Джон Гарвард заснував один із таких коледжів, який у 1639 році був названий його ім'ям. На початку XIX ст. цей коледж був перейменований в університет (найстаріший у США). Його діяльність не залежала від уряду штату та держави. Заклад мав пожертвування у тисячі фунтів, власну бібліотеку. У ньому здійснювалася підготовка високоосвічених священників.

В університетах і коледжах із чотирирічним терміном навчання США готують фахівців зі ступенем бакалавра наук чи мистецтв або з професійним ступенем бакалавра педагогіки, техніки, сільського господарства.

Випускники коледжів із дворічним терміном навчання або технологічних інститутів отримують ступінь молодшого спеціаліста і право вступу на 2-й або 3-й курс чотирирічного коледжу або університету.

Університети та чотирирічні коледжі готують фахівців на післядипломному рівні – магістрів в аспірантських школах (професійних або дослідницьких), а також докторів – після 2-3 років навчання (доктор філософії тощо).

У США національна рада з питань акредитації як неурядова організація виконує функцію державного контролю. До складу регіональної асоціації з акредитації входять представники університетів. За результатами роботи комісії з акредитації визначають 100 кращих ЗВО. Ці ЗВО отримують 90% усіх федеральних субсидій, причому 10-12 найвідоміших ЗВО отримують половину коштів (Каліфорнійський, Міннесотський, Вісконський, Гарвардський, Мічиганський, Массачусетський тощо).

Університети працюють за індивідуальними планами та навчальними програмами. Фінансуються вони за рахунок податків, федеральних послуг, бюджету тощо. До складу

керівництва ЗВО входять не тільки працівники закладу, але й керівники фірм, представники релігійних структур, наукових установ, офіційні представники штату. Вони формують раду опікунів. Вона призначає президента ЗВО, віце-президента, деканів.

Половина ЗВО у США приватні. В Англії такий заклад лише один. У ньому навчаються 600 студентів (Букінгемський університет).

Структурними елементами університетів у США й Англії є не традиційні для нас факультети, а коледжі, школи, інститути, розташовані по всій країні (Королівський коледж науки й техніки, школа економіки Лондонського університету відомі на весь світ). Наприклад, у Кембриджі 10 тисяч студентів. У його складі 28 коледжів.

Французька система вищої освіти представлена трьома основними типами вищих навчальних закладів: університети, вищі школи та спеціалізовані школи. До університетів Франції потрібно записуватись, хоча при вступі до спеціалізованого інституту при університеті доведеться скласти екзамени. Університети знаходяться на державній дотації та гарантують тільки отримання знань.

Наступним етапом навчання є вищі школи (Grandes Ecoles). Вони орієнтовані на практичну підготовку студентів у конкретній галузі. Навчання у вищих школах вважається престижним, відтак і вимоги до вступників ставляться високі. При вступі до вищих шкіл обов'язково складаються екзамени, навчання відбувається на контрактній основі, але після закінчення цього типу ЗВО випускникові гарантується робота за фахом.

Ступінь бакалавра у Франції можна отримати, закінчивши ліцей. Випускники ліцею можуть вступити до вищої школи за рішенням педагогічної ради.

? Питання для самоконтролю

1. Назвіть типи закладів вищої освіти в Україні. На підставі чого їх виокремлюють?
2. Назвіть та охарактеризуйте форми навчання у вищій школі.
3. Перерахуйте рівні та ступені освіти в Україні.
4. Охарактеризуйте освітній ступінь бакалавра.
5. Охарактеризуйте освітній ступінь магістра.
6. Розкрийте особливості сучасної системи вищої освіти у США.
7. Розкрийте особливості сучасної системи вищої освіти у Франції.

Тести

1. Освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра, – це:

- а) доктор наук;
- б) доктор філософії;
- в) магістр.

2. Освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 120-150 кредитів ЄКТС, – це:

- а) молодший бакалавр;
- б) бакалавр;

в) магістр.

3. Освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми, – це:

а) бакалавр;

б) доктор філософії;

в) магістр.

4. Другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії та передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях, – це:

а) доктор наук;

б) доктор філософії;

в) магістр.

5. Освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС, – це:

а) бакалавр;

б) доктор філософії;

в) магістр.

6. Ученими званнями в Україні є:

а) доктор філософії, доктор наук;

б) доцент, старший дослідник, професор;

в) молодший бакалавр, бакалавр, магістр.